

De tand des tijds

De schilderijen van Vincent van Gogh zijn in de loop der jaren langzaam verkleurd. Digitale reconstructies laten zien hoe ze er waarschijnlijk oorspronkelijk uitzagen én hoe ze de komende jaren zullen vervagen.

In 1888 beschreef Vincent van Gogh in een brief het schilderij waaraan hij werkte: “Deze keer is het gewoon mijn slaapkamer. Maar de kleur moet het hier doen. [...] Enfin, het zien van dit schilderij moet rust geven aan het hoofd, of liever gezegd, aan de verbeelding. De muren zijn bleek violet. Op de vloer liggen rode plavuizen. Het hout van het bed en van de stoelen is geel als verse boter.”¹

Wie nu het schilderij *De slaapkamer* in het Amsterdamse Van Gogh Museum bekijkt, ziet echter blauwe muren in plaats van violet. Ella Hendriks, senior restaurator bij dat museum en Associate Professor of Conservation & Restoration aan de Universiteit van Amsterdam, legt uit dat sommige pigmenten verdwenen zijn. “De verf die Van Gogh kocht, was niet altijd van goede kwaliteit. Hij gebruikte bijvoorbeeld geranium lake, een erg vergankelijke synthetische rode kleurstof.”

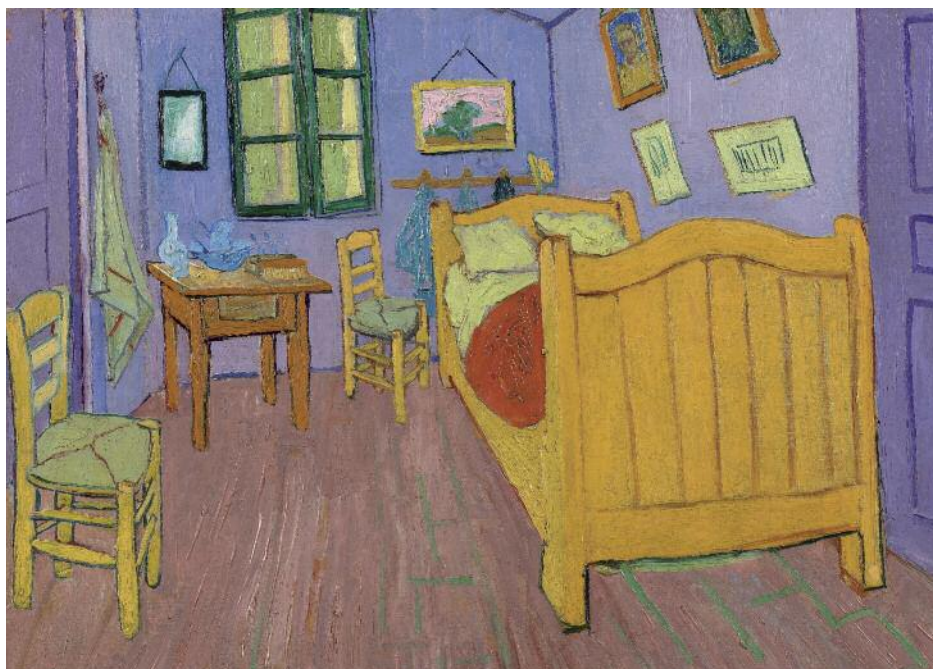
Informatie verzamelen

Hendriks was verantwoordelijk voor de restauratie van *De slaapkamer* en zette een arsenaal aan technieken in om te achterhalen wat de oorspronkelijke kleuren waren. “We hadden natuurlijk Van Goghs brieven, en ook oude reproducties geven informatie. We wisten daarnaast dat het plakband onder de lijst bij een eerdere restauratie in 1931 was aangebracht. De kleuren daaronder waren dus zoals het schilderij er in die tijd uitzag.”

Het onderzoek naar de kleuren uit het verleden was zeer multidisciplinair. Met microscopen werd er in de diepte van de verflaag gespeurd naar pigmentkorreltjes. Scans lieten zien welke elementen in de verflagen zaten. Hendriks: “Die geranium lake verf bevatte het element broom, dus waar we die deeltjes vonden, heeft vroeger die rode kleur gegeten.” In het laboratorium

1. Brief 705 aan zijn broer Theo (Artes, 16 Oktober 1888)

Vincent van Gogh: The Letters, ed. Leo Jansen, Hans Luijten and Nienke Bakker. Voor website editie zie: www.vangoghletters.org.

VERLEDEN

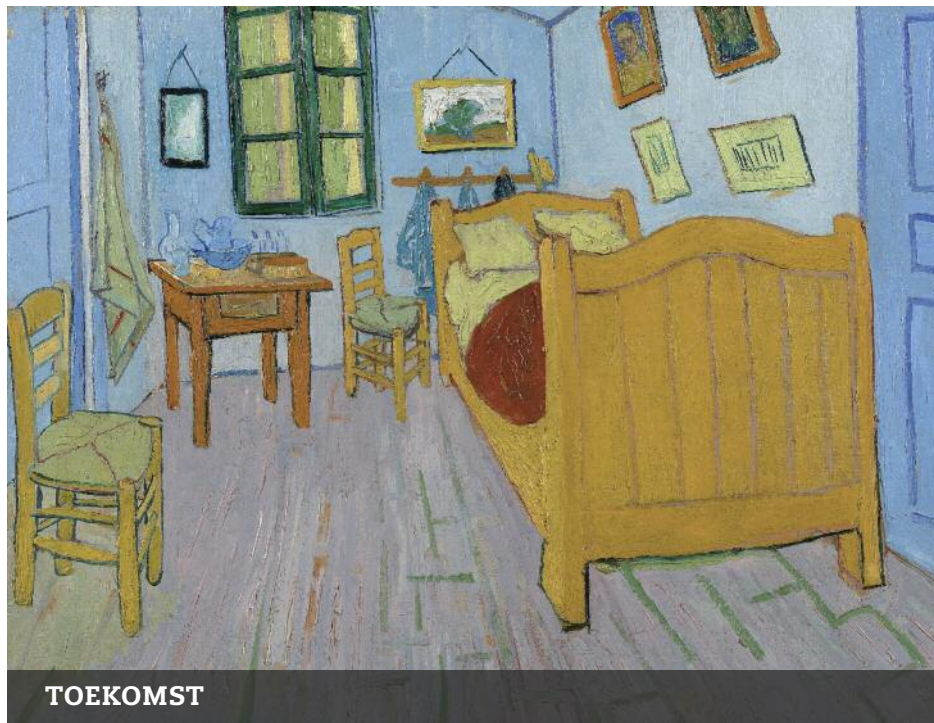
In het midden *De slaapkamer* zoals hij er nu uitziet. Links de reconstructie van hoe het doek er oorspronkelijk uitzag. Rechts de prognose hoe het doek er in de toekomst uit kan zien na blootstelling aan een bepaalde hoeveelheid licht. De reconstructies zijn gemaakt door het Van Gogh Museum (Vincent van Gogh Foundation), Amsterdam, in samenwerking met RCE (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), Amsterdam, and Professor R.S. Berns, Munsell Color Science Laboratory, Rochester, NY.

NU

werd de samenstelling van de negentiende-eeuwse verf zo goed mogelijk nagebootst en kunstmatig verouderd.

Daarmee hadden Hendriks en haar team een heleboel informatie gekregen, maar nog geen totaalbeeld van hoe het doek eruit zag. En daar kwam precies de wiskunde bij kijken. Dit gedeelte werd uitgevoerd in samenwerking met de Amerikaanse kleurenwetenschapper Roy Berns. Hij gebruikte daarbij de Kubelka-Munk-methode, genoemd naar twee Duitse wetenschappers die in 1931 een eerste theoretisch model maakten voor de optica van verflagen - toevallig is hun werk net zo oud als die eerdere restauratie van *De slaapkamer*. Zij beschrijven met differentiaalvergelijkingen hoe verflagen van een bepaalde dikte licht verstrooien en absorberen. Oftewel: hoe een schilderij opgebouwd uit verschillende kleuren eruit ziet.

Verleden en toekomst

Zo ontstond de reconstructie van het schilderij zoals het eruitgezien moet hebben toen Van Gogh het schilderde. En toen waren de muren inderdaad niet blauw, maar bleek violet. Hendriks: “Van Gogh wordt vaak genoemd als schilder van blauw en geel, maar hij gebruikte eigenlijk vooral paars en geel. Daarom is deze reconstructie zo belangrijk voor kunsthistorici. Ik begrijp nu veel meer van waar Van Gogh naartoe wilde, dat had ik anders niet geweten.”

Overigens is bij de restauratie van het doek niet geprobeerd om de kleuren terug te brengen naar de oorspronkelijke staat. Hendriks: “Ik ga Van Goghs penseelstreken niet bedekken met mijn verf. Je wilt de authenticiteit van zijn werk zoveel mogelijk bewaren. Daarnaast blijft het voor een deel giswerk: we weten nooit honderd procent zeker hoe het precies was toen hij het

schilderde.” Het museum koos er daarom voor om de bezoekers in een digitale reconstructie te laten zien hoe de kleuren zijn veranderd in de loop der jaren.

Het voordeel van zo'n digitale reconstructie is dat je hem ook kunt doortrekken naar de toekomst. Wat gebeurt er als het schilderij elke dag een aantal uren te zien is op een bepaald lichtniveau? Langzaam wordt de vloer steeds koeler en de rode lijnen in het bed zullen helemaal verdwijnen. Hendriks maakte er een quiz van voor de directie van het museum: “Hoeveel schade willen we accepteren? En hoe lang mag het duren voor het doek er zo uit ziet? Als restauratoren wisten we al wat er gebeurde, maar nu kunnen we de schade zichtbaar maken. Die beelden maken veel meer indruk dan alleen woorden. Het museum laat de schilderijen nu zien op een nog lager lichtniveau, zodat de verkleuring wordt vertraagd.”